

МЕТОД РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ДЛЯ ВИБОРУ НАПРЯМУ ПОШУКУ ВИРОБНИЧИХ РЕЗЕРВІВ

Ефективність роботи промислових підприємств багато в чому залежить від того, наскільки раціонально використовується один з найважливіших виробничих ресурсів — майновий комплекс. В умовах наявності як фізично, так і морально застарілого устаткування на діючих підприємствах, диспропорцій виробничих потужностей, які зумовлюють низьку віддачу від їх експлуатації, а також обмеженості фінансових коштів велику значущість придбавають питання виявлення і реалізації організаційних і технологічних резервів підвищення ефективності використання устаткування і інших елементів майна, а також оптимізації асортименту продукції.

Для вирішення задачі пошуку виробничих резервів доцільно привертнути інструмент вартісного аналізу, який дозволяє з безлічі проблем, що є на підприємстві, виділити ті проблеми, які найбільшою мірою обтяжують економіку підприємства і рішення по яких дадуть найбільші позитивні результати.

Найчастіше переплітаються проблеми по асортименту продукції і по використанню об'єктів майна. Іншими словами, перед менеджерами виникає питання: чим треба зайнятися в першу чергу — продукцією або майном?

Відповідь на це питання може дати попередня фінансова діагностика підприємства, виконувана на базі стандартного фінансового аналізу. За наслідками цього аналізу можна зробити визначити, де знаходяться «больові крапки» в економіці підприємства і де конкретно потрібна постановка вартісного аналізу.

Для отримання самого узагальненого уявлення про стан економіки підприємства, про характер динаміки його основних показників можна скористатися перевіркою дотримання «золотого правила» шляхом зіставлення спостережуваних останніми роками темпів зміни прибутку, виручки і основних засобів.

Висока ділова активність підприємства, коли якнайповніше використовується його економічний потенціал і освоюються нові ринки збуту продукції, підтверджується оптимальним співвідношенням між індексами (темпами) зміни відмічених основних показників:

$$I_{пр} > I_v > I_{оф}$$

де $I_{пр}$, I_v , $I_{оф}$ — індекси зміни балансового при-

бутку, виручки від реалізації продукції і середньорічної вартості основних засобів відповідно.

Вказані нерівності можна записати в наступному вигляді:

$$\frac{\Pi}{\Pi_n} > \frac{B}{B_n} > \frac{ОФ}{ОФ_n},$$

де Π , B , $ОФ$ — балансовий прибуток (до сплати податків і розрахунків по відсотках), виручка від реалізації продукції і середньорічна вартість основних фондів в звітному році відповідно;

Π_n , B_n , $ОФ_n$ — балансовий прибуток (до сплати податків і розрахунків по відсотках), виручка від реалізації продукції і середньорічна вартість основних фондів в попередньому році відповідно.

Ліву нерівність можна перетворити до наступного вигляду:

$$\frac{\Pi}{B} > \frac{\Pi_n}{B_n}$$

Оскільки відношення прибутку до виручки є рентабельність продажів, та дана нерівність означає вимогу зростання рентабельності продажів в звітному році по відношенню до минулого року. Індекс зміни рентабельності повинен відповідати умові

$$I_{рен} = \frac{P}{P_n} > 1,$$

де P , P_n — рентабельність продажів в звітному і передуючому році відповідно.

Таким чином, якщо не витримується ліва нерівність, то рентабельність продажів або не змінюється, або знижується. Праву нерівність можна перетворити до наступного вигляду:

$$\frac{B}{ОФ} > \frac{B_n}{ОФ_n}$$

Відношення виручки до вартості основних фондів є показник фондівіддачі. Дана нерівність вимагає, щоб мало місце зростання фондівіддачі в звітному році по

Показники діяльності підприємства

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Індекс зміни
Початкові показники:			
1. Прибуток балансовий, тис. грн.	2310	2518	1,09
2. Виручка від реалізації, тис. грн.	20500	27060	1,32
3. Середньорічна вартість основних фондів, тис.грн.	17300	24220	1,4
Розраховані показники:			
4. Рентабельність продажів, %	11,27	9,31	0,826
5. Фондовіддача, %	1,185	1,117	0,943

відношенню до попереднього року. Індекс зміни фондівіддачі повинен відповідати умові

$$I_{фв} = \frac{\Phi B}{\Phi B_n} > 1,$$

де ΦB , ΦB_n — фондівіддача в звітному і передуючому році відповідно.

Таким чином, якщо не витримується права нерівність, то фондівіддача або не змінюється, або знижується.

Якщо порушена ліва нерівність, то це означає погіршення показника рентабельності і, отже, треба займатися аналізом продукції. Якщо порушена права нерівність, то має місце погіршення фондівіддачі і, отже, треба займатися аналізом основних фондів. Якщо порушена і та і інша нерівність, то напрям аналізу вибирають з урахуванням ступеня цього порушення. Нарешті, якщо має місце збиток (негативний прибуток), то однозначно напрошується необхідність аналізу продукції.

Приклад. Діяльність підприємства характеризується показниками, приведеними в табл. 1. У цій же таблиці приведені розраховані показники рентабельності продажів і фондівіддачі і індекси їх зміни.

Аналіз динаміки показників можна спростити. Якщо відомі індекси зміни прибутку, виручки і середньорічної вартості основних фондів $I_{пр}$, I_v , $I_{оф}$, то індекс зміни рентабельності продажів знаходиться таким чином:

$$I_{рен} = \frac{I_{пр}}{I_v},$$

а індекс зміни фондівіддачі:

$$I_{фв} = \frac{I_v}{I_{оф}}$$

У нашому прикладі $I_{рен} = 1,09:1,32 = 0,826$; $I_{фв} = 1,32 : 1,4 = 0,943$.

З табл. 1 видно, що на підприємстві відбулося зниження і рентабельності продажів і фондівіддачі.

Але, оскільки зниження рентабельності більше зниження фондівіддачі, то доцільно в першу чергу провести вартісний аналіз продукції.

Приведений вище аналіз динаміки рентабельності і фондівіддачі дає лише зразкові рекомендації, а до строгіших висновків можна прийти, якщо проаналізувати рівень і динаміку ширшого круга основних показників господарської діяльності підприємства. Не вдаючись в подробиці методики фінансового аналізу, відзначимо, що в ході цього аналізу вся система показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, підрозділяється на 5 груп:

1. Показники майнового положення, характеризуючі стан основних засобів і їх динаміку. Серед цих показників такі, як сума господарських коштів, що знаходяться у розпорядженні підприємства; частка активної частини основних засобів; коефіцієнт зносу, тобто частка амортизованої частини основних засобів; коефіцієнт оновлення, тобто частка нових придбаних основних засобів; коефіцієнт вибуття, тобто частка вибулих основних засобів і ін.

2. Показники ліквідності і платоспроможності, що дають уявлення про здатність підприємства швидко розрахуватися по своїх боргах. Серед цих показників відзначимо такі, як коефіцієнт покриття (загальний), тобто відношення поточних активів до поточних зобов'язань; коефіцієнт швидкої ліквідності, тобто відношення грошових коштів в поточних активах до поточних короткострокових зобов'язань; коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності), тобто відношення грошових коштів на рахунках до короткострокових зобов'язань; коефіцієнт власних оборотних коштів в покритті запасів; коефіцієнт покриття запасів і інші.

3. Показники фінансової стійкості, дозволяючі судити про ступінь залежності підприємства від кредиторів і забезпеченості його власними засобами. У складі даної групи показників: коефіцієнт концентрації власного капіталу (у руках обмеженого круга мажоритарних акціонерів); коефіцієнт автономії; коефіцієнт

Таблиця 2

Рекомендації по вибору напрямку вартісного аналізу

Показники, у яких знайдені незадовільні значення і погіршення динаміки	Рекомендація
1. Рентабельність продажів 2. Рентабельність продукції 3. Коефіцієнт оборотності готової продукції 4. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Необхідний вартісний аналіз продукції
1. Рентабельність основних засобів 2. Фондовіддача 3. Частка активної частини основних засобів 4. Коефіцієнт зносу основних засобів	Необхідний вартісний аналіз елементів основних фондів
1. Рентабельність продукції 2. Рентабельність активів в цілому 3. Коефіцієнт загальної оборотності капіталу 4. Фондовіддача	Спочатку провести вартісною аналіз продукції, а потім (якщо показники не покращали) - основних фондів

фінансової залежності; коефіцієнт співвідношення власних і позикових засобів і ін.

4. Показники ділової активності, що відображають віддачу і оборотність активів в цілому, їх складових, а також власного капіталу підприємства. У складі цієї групи показників найбільший інтерес представляють: коефіцієнт загальної оборотності капіталу, тобто відношення виручки до середньої величини активів; коефіцієнт оборотності готової продукції, тобто відношення виручки до середніх запасів готової продукції; коефіцієнт оборотності і термін обороту дебіторської заборгованості; фондівіддача основних засобів, тобто відношення виручки до середньої вартості основних засобів.

5. Показники рентабельності, характеризуючі прибутковість діяльності підприємства і ефективність його цінової і інвестиційної політики. Основні показники цієї групи: рентабельність продажів, тобто відношення прибули до виручки; рентабельність основних засобів, тобто відношення прибули до середньої величини основних засобів; рентабельність продукції, тобто відношення прибули до собівартості продукції.

Тепер відповімо на таке питання: «Незадовільні значення або негативна динаміка яких показників роблять доцільним вибір одного з двох напрямів вартісного аналізу по пошуку резервів — продукції або майна (основних засобів)?»

У загальному вигляді можна вважати, що:

— якщо показники рентабельності продажів і продукції низькі, то треба проводити вартісний аналіз продукції;

— якщо знайдена незадовільна структура основних засобів і зниження їх віддачі, то вартісному аналізу слід піддати об'єкти основних засобів: будівлі, споруди, машини, устаткування і транспортні засоби.

Проте багато показників залежать як від вигід-

ності асортименту продукції, так і від вартості і використання основних засобів, тому при погіршенні відразу декількох показників доцільно спочатку провести вартісний аналіз продукції, а потім, якщо результати не зовсім задовільні, то проводять ще вартісний аналіз елементів основних засобів. Рекомендації по вибору напрямку пошуку резервів виробництва за наслідками фінансового аналізу показані в табл. 2.

Обґрунтування вибору напрямку для вартісного аналізу, що дозволяє виявити виробничі резерви, на основі системи показників діяльності підприємства пропонується виконувати методом рейтингової оцінки.

Розрахунок ведуть в такій послідовності.

1. Формують дві групи показників: групу А з показників, пов'язаних з ефективністю і якістю асортименту продукції, і групу В з показників, що відображають ефективність використання і якість основних фондів. У групи включають невелике число найважливіших показників, що характеризують фінансовий стан підприємства. Причому всі показники повинні бути орієнтовані на зростання, тобто чим вище значення показника, тим краще для підприємства.

2. Для кожного показника призначають нижнє допустиме значення. Це значення береться як кращий показник, який спостерігався або на даному підприємстві, або на інших підприємствах своєї галузі в минулі роки, або як середньогалузевий показник.

3. Для кожного показника розраховують відношення (індекс) фактичного значення до нижнього допустимого значення. Цей індекс показує, в яку сторону — вгору або вниз і наскільки відхилилося фактичне значення від нижнього допустимого значення.

4. Для обох груп А і В розраховують рейтинговий показник як середнє значення індексів в групі.

Розрахунок групових рейтингових показників

Показник	Фактичне значення	Нижнє допустиме значення	Індекс
Група А			
1. Рентабельність продажів	0,22	0,15	1,47
2. Рентабельність продукції	0,28	0,18	1,56
3. Оборотність готової продукції	46,2	36,5	1,26
R_A – середній індекс			1,43
Група В			
1. Фондовіддача	2,8	2,5	1,12
2. Фондорентабельність	0,6	0,5	1,2
3. Середній залишковий ресурс основних фондів	0,4	0,5	0,8
R_B – середній індекс			1,04

Рейтинговий показник для групи А:

$$R_A = \frac{1}{n} \times \sum_{i=1}^n \frac{a_i}{a_{ni}}$$

де a_i — фактичне значення і-го показника в групі А;
 a_{ni} — нижнє допустиме значення і-го показника в групі А;

n — кількість показників в групі А.

Рейтинговий показник для групи В:

$$R_B = \frac{1}{m} \times \sum_{i=1}^m \frac{b_i}{b_{ni}}$$

де b_i — фактичне значення і-го показника в групі В;
 b_{ni} — нижнє допустиме значення і-го показника в групі В;

m — кількість показників в групі В.

5. Групові рейтингові показники порівнюють між собою і приходять до наступних висновків:

Якщо $R_A < R_B$, то признаються неблагополучними показники, пов'язані з асортиментом продукції, і рекомендується проведення вартісного аналізу продукції.

Якщо $R_B < R_A$, то признаються неблагополучними показники, пов'язані з основними фондами (майном), і рекомендується проведення вартісного аналізу майна.

Приклад. За наслідками фінансового аналізу діяльності підприємства виділені дві групи показників.

У групу А були включені три показники:

- рентабельність продажів — відношення балансового прибутку до виручки від реалізації;
- рентабельність продукції — відношення балансового прибутку до операційних витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- оборотність готової продукції — відношення

виручки від реалізації продукції до середньорічної вартості готової продукції.

До групи В увійшли три показники:

- фондовіддача — відношення виручки від реалізації продукції до середньорічної балансової вартості основних фондів;
- фондорентабельність — відношення балансового прибутку до середньорічної балансової вартості основних фондів;
- середній залишковий ресурс основних фондів — різниця між одиницею і коефіцієнтом зносу основних фондів, обчисленим по амортизації.

Початкові дані і розрахунок групових рейтингових показників приведені в табл. 3.

З табл. 3 видно, що фінансові показники даного підприємства слід визнати добрими по обох групах, оскільки вони перевищують 1.

На даному підприємстві середній індекс показників групи В менше середнього індексу показників групи А, тобто $R_B < R_A$, тому доцільно проводити вартісний аналіз майна (основних фондів) і вести пошук виробничих резервів по поліпшенню використання і підвищенню віддачі майнового комплексу, що включає парк устаткування і нерухоме майно.

Висновки

Реалізація виявлених резервів, що відносяться до продукції, що випускається, дозволяє одержати такі результати, як:

- зниження собівартості і підвищення рентабельності продукції;
- підвищення якості і конкурентоспроможності продукції;
- оптимізація асортименту;
- економія дефіцитних і дорогих матеріалів, енергоресурсів і комплектуючих виробів.

Реалізація виявлених резервів, що відносяться до

майнового комплексу, дозволяє одержати наступні результати:

- зниження витрат на експлуатацію, технічне обслуговування і ремонт основних фондів;
- підвищення корисного використання основних фондів;
- реалізація або здача в оренду зайвих основних фондів;
- модернізація і реконструкція основних фондів;
- вироблення рекомендацій по ефективній амортизаційній політиці і інвестиційній політиці оновлення основних фондів.

Пропонований метод рейтингової оцінки робить можливим обґрунтувати і застосувати тільки ті уп-

равлінські рішення, які поліпшать економічні показники підприємства при економічному витрачанні ресурсів.

Література

1. **Головізіна О.А.** Економічна суть, класифікація і оцінка основних фондів промислових підприємств /монографія/, Москва, 2004.
2. **Скамай Л.Г., Трубочкина М.І.** Економічний аналіз діяльності підприємства., Москва, Видавництво «Инфра-м», 2006. — 269 с.
3. **Курова Е.В.** Методичний інструментарій для масової оцінки вартості машин і устаткування в системі управління майном на підприємствах, автореф. дис. канд. економ. наук, Москва, 2003, — 24 с.